

CIRCULAȚIA MONETARĂ DIN DACIA RĂSĂRITEANĂ ȘI CIVILIZAȚIA ORĂȘENEASCĂ TIMPURIE*

DE

VIRGIL MIHĂILESCU-BÎRLIBA

Pentru cunoașterea mai aprofundată a Antichității, de mai mult timp cercetarea istorică studiază cu precădere trei mari teme: stadiul dezvoltării economice, apariția orașului și formarea statului. Toate aceste trei teme sunt strâns legate între ele și au dat naștere la alte numeroase cercetări secundare. Studiarea problemelor amintite a întâmpinat mari greutăți, atât datorită insuficienței izvoarelor, cât și din cauza erorilor metodologice. Și după opinia noastră, care nu este singulară, o gravă greșală de metodă constă în transferarea experiențelor și conceptelor actuale în analizele pe care le întreprindem asupra istoriei vechi¹. Drept urmare, au apărut și aprinse controverse, cum sunt cele dintre "primitiviști" și "moderniști"².

---

* O variantă în limba germană a acestui studiu (*Der Geldumlauf in Ostdakien und die frühstädtische Zivilisation*) este în curs de publicare în vol. *Proceedings XII. Internationaler Numismatischer Kongreß Berlin 1997*, Berlin, 1998.

¹ T. Frank, *Roman Imperialism*, New York, 1921; idem, *An Economic History of Rome*², New York, 1962; M. Rostovtzeff, *The Social and Economic History of the Roman Empire*, Oxford, 1926; P. D. A. Garnsey și C. R. Whittaker, *Introduction, in Imperialism in the Ancient World*, eds. P. D. A. Garnsey și C. R. Whittaker, Cambridge, 1978, p.2-5; R. Halperin, *Cultural economies past and present*, Austin, 1994, p. 3.

² H. Bruhns, *De Werner Sombart à Max Weber et Moses I. Finley: la typologie de la ville antique et la question de la ville de consommation*, în *L'origine des richesses dépensées dans la ville antique, Actes du Colloque organisé à Aix-en-Provence par l'U.E.R. d'histoire, les 11 et 12 mai 1984*, eds. Ph. Leveau, Marseille, 1985, p. 255-273; Ch. Goudineau, *Intervention*, în același volum, p.282-284; J. Andreau, *Présentation - Vingt ans après L'Économie antique de Moses I. Finley*, în *Annales*, 50, 1995, 5, p. 948.

Foarte disputată este problema oraşului. De fapt, cercetarea nu a căzut încă de acord asupra caracteristicilor care diferenţiază oraşul de sat³. Mai mult, adesea se consideră că o aşezare devine oraş abia în momentul când asemenea caracteristici sunt pe deplin evidente. Trebuie însă să admitem, că nu toate aceste caracteristici apar sau ajung la maturitate în acelaşi timp.

Trăsăturile care disting un oraş de oricare altă aşezare se pare că pot fi concentrate în trei mari grupe: *structura formală*, *complexitatea socială* şi *funcţiile* - toate fiind în strânsă legătură cu spaţiul înconjurător⁴.

Structura formală se bazează pe localizare: *noduri de comunicaţii*, *însemnătate strategică*, deci şi militar-politică -, prin care se asigură controlul unei arii geografice determinate; plasarea în *centrul* sau la *periferia* sistemului, de unde se distribuie sau pe unde se introduc produsele sau serviciile; *locurile de joncţiune a unităţilor naturale contrastante* (mare - uscat, munte - deal - câmpie) sau cele ale *comunităţilor etnice şi politice*⁵, mărimea spaţiului ocupat şi a populaţiei (în comparaţie cu alte aşezări), densitatea şi organizarea construcţiilor, ca şi folosirea diferenţiată a resurselor (în primul rând, pământul)⁶.

Complexitatea socială se dezvoltă prin slăbirea legăturilor de familie şi rudenie, pe de-o parte, şi dezvoltarea relaţiilor personale şi de grup, pe de altă parte; de asemenea, se adânceşte separarea meşteşugurilor de agricultură şi se amplifică diferenţierile sociale.

În sfârşit, oraşul deţine multiple *funcţii*, ca centru de redistribuire, de apărare, de comunicaţii (drumuri, port), economic (piaţă, producţie comercială, comerţ de mare distanţă), industrial (deosebit de producţia comercială), religios, social (confort, distracţii) şi politic (administrativ).

Asupra fiecărei dintre aceste caracteristici s-au întreprins intense şi îndelungate investigaţii. În primul rând, a rezultat că ele nu apar concomitent şi nu evoluează uniform sau liniar. De aceea, procesul de

---

³ B. Robson, *Towns and Typologies: Forms and Processes*, în *Space, Hierarchy and Society. Interdisciplinary Studies in Social Area Analysis*, ed. B. C. Burnham şi J. Kingsbury, BAR International Series 59, Oxford, 1979, p.187-190.

⁴ B. C. Burnham, *Pre-Roman and Romano-British Urbanism? Problems and Possibilities*, în *The Invasion and Response. The Case of Roman Britain*, ed. B. C. Burnham şi H. B. Johnson, BAR British Series 73, Oxford, 1979, p. 257-264.

⁵ C. Haselgrove, *External Trade as a Stimulus to Urbanisation*, în *Oppida in Barbarian Europe*, ed. B. Cunliffe şi T. Rowley, BAR Sup. Series 11, Oxford, 1976, p. 29-31 şi 40.

⁶ R. Halperin, *op. cit.*, p. 48 şi 57-59 (despre conceptele lui Polanyi privind *localizarea* - instituţională şi ecologică - şi de *dobândire* - instituţional, ca şi *mişcările* însoţitoare).

transformare a unei așezări obișnuite într-una urbană poate cunoaște mai multe faze intermediare, cum ar fi quasi-orășul și proto-orășul⁷.

Cercetarea istorică românească este preocupată de mai multă vreme de problema existenței orașului în Dacia pre-romană⁸. Studiul nostru încearcă să găsească începuturi de viață orășenească în cadrul așezărilor din Dacia răsăriteană, care au fost descoperite și examinate până acum. Analiza de față se va desfășura de această dată în limitele caracteristicilor expuse succint mai sus. Ea cuprinde 9 așezări situate între Carpații Răsăriteni și Nistru: Barboși - Galați, Poiana, Răcătău, Moinești, Brad, Bunești, Poiana - Dulcești, Bâta Doamnei - Piatra Neamț și Butuceni (fig.2). S-a încercat identificarea câtorva dintre ele cu acelea menționate de către Ptolemeu sub numele de *dava* (- *davae*), echivalent pentru *oppidum*: Petrodava = Bâta Doamnei (III, 8, 4), Zargidava = Brad, Tamasidava = Răcătău și Piroboridava = Poiana sau Barboși (III, 10, 8).

Cercetările întreprinse asupra celor 9 așezări menționate au arătat, că unele dintre ele dețin multe din caracteristicile specifice unui oraș. Toate au fost amplasate în locuri dominante, greu accesibile și bine situate strategic. Câteva dintre ele au avut o poziție mai avantajoasă, fiind plasate pe Valea Siretului Inferior, strâns legată de Valea Dunării: Brad, Răcătău, Poiana și Barboși, ultima fiind chiar la confluența celor două fluvii (fig. 2).

Se știe, că elementele de urbanism pot fi observate cel mai ușor cu ajutorul săpăturilor arheologice⁹. Astfel, pe această cale, s-a putut distinge o ierarhizare a așezărilor¹⁰, în jurul fiecăreia dintre cele 9 *davae* amintite gravitând alte așezări, mai mici, cu inventar sărăcăcios și adesea chiar fără fortificații¹¹. Marile centre menționate mai înainte au fost dotate cu

⁷ J. V. Andreev, *Urbanization as a Phenomenon of Social History*, în *Oxford Journal of Archaeology*, 8, 1989, 2, p.167-177.

⁸ M. Macrea, *Procesul separării orașului de sat la daci*, în *Studii și referate privind istoria României*, București, 1954, p. 119-145; I. Ferenczi, *Contribuții la soluționarea problemei formării orașului la daci*, în *Studii dacice*, ed. H. Daicoviciu, Cluj-Napoca, 1981, p. 48-64.

⁹ J. Collis, *City and State in Pre-Roman Britain*, în *Invasion and Response. The Case of Roman Britain* (vezi nota 4), p. 231-240.

¹⁰ M. Miret, J. Sanmarti și J. Santacana, *Introduction: Iberian Settlement Patterns*, în *Roman Landscapes. Archaeological Survey in the Mediterranean Region*, ed. G. Barker și J. Lloyd, *Archaeological Monographs of the British School at Rome*, No.2, London, 1991, p. 47-53.

¹¹ N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița, E. Zaharia, *Așezări din Moldova. De la paleolitic până în secolul al XVIII-lea*, București, 1970, p. 54-62 și harta 7.

fortificații de amplă anvergură, ca și cu alte amenajări (accentuări de pante, neteziri de suprafețe accidentate și, mai ales, numeroase și complicate terasări ș.a.m.d.), necesitând implicit materiale, transporturi și forțe de muncă considerabile, care depășeau posibilitățile de efort individuale sau ale unui grup restrâns; de asemenea, lucrările respective nu au putut fi duse la bun sfârșit fără existența unor specialiști și a unor cunoștințe tehnice adecvate.

La Barboși, Brad și Bâta Doamnei - Piatra Neamț au fost găsite urmele unor sanctuare¹², care au putut sta chiar la originea *davae*-lor respective¹³. Locuințele de mari dimensiuni (cuprinzând până la 9 camere) - din care unele au avut etaj -, pavajele de piatră, materialele de construcție, lucrate în tehnică sau chiar de tip elenistic (tigle și olane), care au fost scoase la iveală în unele dintre aceste așezări, dovedesc existența unui standard de viață diferențiat, ca și a unei elite, chiar dacă, probabil, aceasta era de natură teocratică¹⁴.

Cu prilejul săpăturilor arheologice s-a mai găsit și o cantitate impresionantă de artefacte de proveniență mediteraneană, atât de lux, cât și pentru un consum mai larg: amfore, ceramică de lux, sticlărie, bijuterii și diverse podoabe (din aur, argint, pietre prețioase, fildeș și bronz), mărele, vase de metal, arme și chiar obiecte de uz gospodăresc¹⁵. Aceste

¹² N. Gostar, *Cetăți dacice din Moldova*, București, 1969; V. Căpitanu și V. Ursachi, *Brad und Răcățau, zwei getisch-dakische befestigte Siedlungen (Kreis Bacău)*, în *Thraco-Dacica*, 1976, p. 271-277; S. Sanie, *Cetățuia dacică de la Barboși (I)*, în *ArhMold*, 11, 1987, p. 103-111; idem, *Cetățuia dacică de la Barboși (II)*, în *ArhMold*, 12, 1988, p. 53-103; V. Ursachi, *Zargidava. Cetatea dacică de la Brad*, Bibliotheca Thracologica, X, București, 1995, p. 99-112; N. Conovici, G. Trohani, *Sanctuare și zone sacre la geto-daci*, în *Symposia Thracologica*, 3, Constanța, 1985, p. 115-118.

¹³ S. Fichtl, *Relations entre sanctuaires et sites fortifiés en Picardie et Haute-Normandie*, în *Actes du colloque de St-Riquier (8 au 11 novembre 1990) organisé par la Direction des Antiquités de Picardie et l'UMR 126 du CNRS*, ed. J.-L. Bonnaux, Les sanctuaires celtiques et le monde méditerranéen, Archéologie aujourd'hui, Dossier de protohistoire N° 3, Paris, 1991, p. 22-26.

¹⁴ G. Trohani, *Materiale de construcție din lut ars în așezările geto-dace*, în *Symposia Thracologica*, 4, Oradea, 1986, p. 64-65; V. Ursachi, *op. cit.*, p. 51-71.

¹⁵ R. Vulpe și E. Vulpe, *Les fouilles de Poiana*, în *Dacia*, 3-4, 1927-1932, p. 313-351; D. Tudor, *Răspîndirea amforelor grecești stampilate în Moldova, Muntenia și Oltenia*, în *ArhMold*, 5, 1967, p. 39-70; S. Sanie, *Importuri elenistice și romane în câteva cetăți și așezări dacice din Moldova*, în *SCIV*, 24, 1973, 3, p. 416-433; S. Teodor, *Cu privire la relațiile dintre geții est-carpatici și lumea greco-macedoneană*, în *ActaMM*, 5-6, 1983-1984 (1984), p. 155-165; eadem, *Les importations grecques à Poiana - Piroboridava*, în *Symposia Thracologica*, 9, București, 1992, p. 138; V. Căpitanu, *Importuri elenistice și romane în dava de la Răcățau, județul Bacău*, în *Symposia Thracologica*, 7, Tulcea,

produse nu sunt răspândite în chip uniform, nici în așezări, nici în aceeași stațiune, ceea ce indică un grad mare de variabilitate, atât pe o scară orizontală, cât și pe una verticală¹⁶. *Davae*-le de la Barboși, Poiana, Răcătău, Bâtca Doamnei, Bunești și Brad au dat la iveală cea mai mare cantitate de produse străine manufacturate. Mai mult, în primele trei așezări, spre deosebire de celelalte, au fost găsite și numeroase obiecte mai modeste și mai puțin valoroase, pe care le-am putea numi "de larg consum". Aceasta semnifică, că astfel de fabricate nu fac parte din categoria "bunurilor de prestigiu", utilizate numai în cercul unei elite restrânse¹⁷. Mai adăugăm faptul că, deși nivelurile arheologice La Tène din unele așezări au avut o durată mai mare (secolele IV î. de Chr. - I d. Chr.), la toate se poate sesiza, că cea mai intensă locuire și inventarul cel mai bogat (cantitativ și calitativ) datează dintr-o perioadă cuprinsă între sfârșitul secolului II/începutul secolului I î. de Chr. și războaiele daco-romane¹⁸.

Dar, analiza noastră nu poate fi completă fără a atrace în discuție și descoperirile monetare (fig.1). Cele 9 așezări amintite au dat la iveală aproape 1 000 de monede, reprezentând peste 67% din tot materialul monetar al așezărilor din întreaga Dacie¹⁹. Trebuie subliniat faptul că, documentele numismatice din cele mai mari și mai bogate stațiuni (Barboși, Poiana și Răcătău) nu au fost încă publicate integral. Cu toate

---

1989, p. 279-280; S. Teodor, C. Chiriac, *Vase de sticlă din așezarea geto-dacică de la Poiana (jud. Galați) I*, în *ArhMold*, 17, 1994, p. 183-222; V. Ursachi, *op. cit.*, p. 114-130 și 201-248; V. V. Bazarciuc, *Cetatea geto-dacică de la Bunești, jud. Vaslui*, în *SCIVA*, 34, 1983, 3, p. 253-257; eadem, *Noi descoperiri în cetatea geto-dacică de la Bunești (jud. Vaslui)*, în *SCIVA*, 38, 1987, 1, p.34-37; T. Arnăut, R. Ursu Naniu, *Vestigii getice din a doua epocă a fierului în interfluviul pruto-nistrean*, Iași, 1996; vezi și nota 11.

¹⁶ C. Kramer, *Scale, Organization, and Function in Village and Town*, în *Archaeological views from the countryside: village communities in early complex societies*, ed. G. M. Schwartz și E. S. Falconer, Washington and London, 1994, p. 207-208.

¹⁷ K. Kristiansen, *Prestige Goods*, în *Symposia Thracologica*, 9, 1992, p.117. De asemenea, este de avut în vedere și necesitatea unei distincții clare, care trebuie să existe între *marketplaces* și *market systems*, ca și între *prestige systems* și *systems of ceremonial exchange* (cf. R. Halperin, *op. cit.*, p. 67).

¹⁸ V. Mihailescu-Bîrliba, *Les dates numismatiques et la chronologie des sites de type La Tène de la Dacie*, în *Actes de XIIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques*, Bratislava, 1-7 septembre 1991, ed. J. Pavúk, 3, Bratislava, 1993, p. 291-296; S. Sanie, *op. cit.*, în *ArhMold*, 11, 1987, p.108; T. Arnăut, R. Ursu Naniu, *op. cit.*, p. 46 și urm.

¹⁹ V. Mihailescu-Bîrliba, *op. cit.*, p. 291 și tab.1.

acestea, se știe că cele mai multe monede din *davae*-le Daciei estice au fost găsite în aceste trei așezări pomenite (peste 93%) (fig.3). Însă, faptul că, cele mai multe din exemplarele monetare descoperite sunt de argint (peste 85% în cele 9 așezări), poate indica doar existența unui mediu de schimb între economia mediteraneană "de piață" și economia dacică "de prestigiu"²⁰. Bineînțeles, în cadrul acestei teme, se poate îndelung discuta problema, în ce măsură Grecia sau Roma au ajuns la un stadiu al dezvoltării economice corespunzător relațiilor de piață²¹. Dar nu acesta este obiectul prezentei analize.

Moneda geto-dacică care s-a găsit în așezări (92,24%), dar și cea din tezaurele apărute întâmplător, este mai ales de argint (fig.4). În cea mai mare parte sunt imitații ale tetradrahmelor lui Filip al II-lea, dar care, treptat, reproduc tot mai deformat reprezentările originale și își pierd legenda. Se presupune pe bună dreptate, credem noi, că monedele cu valoare mare și fără legendă au fost destinate în special unor scopuri religioase și sociale, decât spre a servi unei economii bănești. Aceasta poate fi relevată doar de existența pieselor de metal inferior (bronz sau cupru)²², echivalent bănesc al produselor manufacturate "de larg consum". Asemenea monede au apărut și în așezările Daciei răsăritene, adesea chiar *fourrées*. Ele nu sunt însă în număr prea ridicat (7,14%), ceea ce impune prudență în aprecierea situației.

Un alt element, care se folosește într-o astfel de analiză, este indicele monedă/an. Chiar dacă apreciem că cea mai mare parte a monedelor din aceste 9 *davae* se datează în secolele I î. de Chr. - I d. Chr, indicele monedă/an este destul de scăzut (4,91). În cele 3 așezări mai bogate în descoperiri monetare (Barboși, Poiana și Răcătău) indicele monedă/an este de 4,6, iar numai pentru piesele de bronz, acesta atinge 0,32. În sfârșit, dacă ne concentrăm cercetarea asupra stațiunii de la Poiana, indicele monedă/an este de 3,69, iar numai pentru exemplarele de bronz, de 0,25. O comparație cu situația constatată la Tyras, ne arată că,

²⁰ L. Hedeager, *Money Economy and Prestige Economy in the Roman Iron Age, in Trade and Exchange in Prehistory. Studies in Honor of Berta Stjernquist*, ed. B. Hårdh, L. Larsson, D. Olausson, R. Petré, *Acta Archaeologica Lundensia*, S.8°, t. 16, Lund, 1988, p.147-153.

²¹ M. Weber, *Wirtschaft und Gesellschaft. Grundriss der verstehenden Soziologie*³, ed. J. Winckelmann, *Studienausgabe 9. bis 13. Tausend*, Tübingen, 1976, p.44 și urm., 94 și urm.; H. Bruhns, *Max Weber, l'économie et l'histoire*, în *Annales*, 51, 1996, 6, p.1280.

²² I. Hodder, *Pre-Roman and Romano-British Tribal Economies*, în *The Invasion and Response. The Case of Roman Britain* (vezi nota 4), p.191.

aici, indicele general monedă/an atinge 0,20 (secolele IV î. de Chr. - I d. Chr.), iar numai pentru piesele de bronz, de 0,13. Deci, analiza din punct de vedere al indicelui monedă/an ar putea să ne conducă la rezultate eronate, întrucât se exercită influențele unor elemente aleatorii. Acestea constă din cantitatea de monedă găsită, înregistrată și publicată, din spațiul cercetat, la care se raportează descoperirile monetare și, în fine, din timpul luat în considerație. Elementele de mai sus ar putea afecta mai puțin rezultatele, dacă condițiile de descoperire și identificarea pieselor apărute ar fi comunicate cu exactitate. Revenind la comparația cu Tyras, subliniem că, aici, monedele de metal inferior reprezintă 58% din totalul exemplarelor apărute²³, pe când în cele 3 mari așezări din Dacia estică ele nu depășesc 6,85% din totalul descoperirilor monetare.

În discuția de față se poate introduce și chestiunea "ratei de pierdere". După opiniile diversilor cercetători aceasta variază între 0,001% și 2%, sau chiar mai mult²⁴. În acest caz, cele trei stațiuni mai bogate (Barboși, Poiana și Răcătău) au putut primi, într-o perioadă de aproximativ 200 de ani (secolele I î. de Chr. - I d. Chr.), între 92 000 000 și 46 000 exemplare. Astfel și indicele monedă/an ar fi mult mai ridicat, ajungând între 46 000 000 și 230 de piese. În acest moment al cercetării trebuie să menționăm din nou prezența unui alt element aleatoriu, care poate deforma rezultatul. Este vorba de reprezentativitatea descoperirilor, deoarece monedele de mai mică valoare se pierd mai ușor, ceea ce înseamnă că, între structura descoperirilor și structura reală a circulației monetare pot exista mari diferențe²⁵.

Se pare că, în acest stadiu al investigației nu se poate afirma cu exactitate, dacă în Dacia răsăriteană au existat elemente de viață urbană. Încercăm să obținem o clarificare apelând la analiza prin prisma caracteristicilor, care diferențiază orașele de consumatori, orașele de producători și orașele de comercianți, potrivit cu precizările lui Max

²³ V. Mihailescu-Bîrliaba, *Dacia răsăriteană în secolele VI-I î.e.n. Economie și monedă*, Iași, 1990, p.118-121.

²⁴ M. Crawford, *Coinage and Money under the Roman Republic. Italy and the Mediterranean Economy*, London, 1985, p. 235; P. J. Casey, *Understanding Ancient Coins. An Introduction for Archaeologists and Historians*, London, 1986, p. 83 și urm.; K. Lockyear, *Simulating coin hoard formation*, în *Computer Applications and Quantitative Methods in Archaeology 1990*, ed. K. Lockyear și S. Rahtz, BAR International Series 565, Oxford, 1991, p.199.

²⁵ T. Hackens, *La circulation monétaire, question de méthode*, în *Numismatique antique. Problèmes et méthodes*, Nancy - Louvain, 1975, p. 218 și urm.; A. Matuszewski și J. Wielowiejski, *Statistical Method of Investigating the Structure of Currency Circulation from Coin Finds*, în *WN*, 17, 1973, p. 17-19.

Weber²⁶. De fapt, în cazul nostru, se poate afirma că se constată prezența elementele tipice ale centrelor de consum. Numărul mare de obiecte de proveniență mediteraneană, nu toate de lux, indică existența unei elite, dar și accesul la astfel de fabricate a altor grupe sociale, inferioare. În așezări dacice, ca cele de la Barboși, Poiana, Răcătău, Brad ș.a. au fost găsite unelte de bijutier, creuzete, cântare, unelte folosite în medicină și farmacie, ba chiar și imitații ceramice ale vaselor sudice²⁷. Mai mult, la Barboși și Poiana s-au descoperit chiar și ștante monetare²⁸. Putem conchide, că unele din *davae*-le Daciei estice (Barboși, Poiana și Răcătău) posedau caracteristici protourbane asemănătoare altor *oppida* din Europa temperată²⁹.

Cele de mai sus sunt întărite de constatările privind marile lucrări de amenajare a terenului, de construire a unor sanctuare impozante (unele, de piatră), ca și a unor locuințe deosebite, precum și de prezența produselor de lux, toate la un loc dovedind existența unor relații de dominație, în care factorul "regal-ritual" pare să fi fost deosebit de activ, dacă nu chiar predominant³⁰. În acest mediu, la început, proveniența produselor mediteranene, inclusiv monedele, a fost de natură extra-economică³¹. Însă descoperirile relevă că, acest stadiu a fost depășit cel puțin în cele 3 mari *davae* menționate. Putem chiar să ne întrebăm, dacă nu apăruseră cumva comerțul de tip "aristocratic"³², ca și elementele

²⁶ J. Andreau, *op. cit.*, p. 948-951, 954-957; H. Bruhns, *op. cit.*, p. 1276-1280.

²⁷ Vezi notele 12, 14 și 15.

²⁸ S. Sanie, *O ștanta monetară descoperită în cetățuia geto-dacică de la Barboși - Galați*, în *SCIVA*, 40, 1989, 1, p. 91-96.

²⁹ J. Collis, *Urban Structure in the Pre-Roman Iron Age*, în *Space, Hierarchy and Society in Social Area Analysis*, Oxford, 1979, p. 129-136; F. Audouze și O. Buchsenschutz, *Villes, villages et campagnes de l'Europe celtique. Du début du Ier millénaire à la fin du Ier siècle avant J.-C.*, Ligugé, Poitiers, 1989, p. 314-320; V. Mihailescu-Birliba, *op. cit.*, p. 123-125 și 167-168.

³⁰ G. M. Schwartz și S. E. Falconer, *Rural Approaches to Social Complexity*, în *Archaeological views from the countryside: village communities in early complex societies*, London, 1994, p. 3-6; B. Hayden, *Village Approaches to Complex Societies*, în același volum, p. 203 și urm.

³¹ K. Polanyi, C. M. Arensburg și H. Pearson, ed., *Trade and Markets in the Early Empires*, New York, 1957; I. Hodder, *op. cit.*, p. 189; R. Halperin, *op. cit.*, p. 136-142 (despre echivalențele substitutive și conceptul de preț în economiile comparative).

³² C. R. Whittaker, *Late Roman trade and traders*, în *Trade in the Ancient Economy*, ed. P. Garnsey, K. Hopkins și C. R. Whittaker, London, 1983, p. 179; R. Halperin, *op. cit.*, p. 167-190 (despre depozitare și comerț în sistemele prestatale și statale).

caracteristice unui stat de tip segmentar³³. Documentația actuală pare să indice răspunsuri afirmative, dar numai prin investigații specifice vom putea demonstra convingător aceste lucruri^{**}.

---

³³ G. Stein, *Segmentary States and Organizational Variation in Early Complex Societies: A Rural Perspective*, în *Archaeological Views from the Countryside* (vezi nota 30), p. 11-12; F. R. Allchin, *The emergence of cities and states: concluding synthesis*, în *The archaeology of early historic South Asia. The emergence of cities and states*, ed. F. R. Allchin, Cambridge, 1995, p. 331-333.

^{**} Pentru sprijinul acordat în realizarea acestui studiu, ca și a altora, rămân foarte recunoscător Serviciului German pentru Schimburi Academice (DAAD) și Institutului Arheologic German (DAI).

Nr.	Siedlungen Münzentypen	Bârboși 6	Poiana 7	Răcău 8	Moinesti 9	Brad 10	Bunești 11	Poiana-Dulcești 12	Bâta Doamnei 13	Butuceni 14	Total	%
1.	Histria	+1 AE	5 AR	-	-	1 AE	1 AR	-	-	-	+8	0,82
2.	Tomis	+3 AE	-	-	-	-	-	-	-	-	+3	0,31
3.	Callatis	-	35 AE	-	-	-	-	-	-	-	35	3,57
4.	Makedonien	-	-	-	-	1 AR	1 AR	-	-	-	2	0,20
5.	Thasos	-	1 AR	-	-	-	-	-	-	-	1	0,10
6.	Dyrrhachium	-	1 AR	-	-	-	-	-	1 AR	-	2	0,20
7.	Apollonia	-	1 AR	-	-	-	-	-	-	-	1	0,10
8.	andere griechische Münzen	+2 AE	-	-	-	1 AE	-	-	-	5	+8	0,82
9.	Dazien	-	16 AR +4 AE	6 AR	-	5 AR	16 AR	-	-	-	+47	4,79
10	Republikani- schen Münzen	4 AR	655 AR +8 AE	155 AR +1 AE	2 AR	14 AR	1 AR	1 AR	2 AR	-	+843	85,93
11	August	+1 AR	+2 AR +1AE	+	-	2 AR	-	-	-	-	+6	0,61
12	Tiberius	+	+1 AE	+	-	-	-	-	-	-	+1	0,10
13	Caligula	+	+	+	-	-	-	-	-	-	+	-
14	Claudius	+5 AE	+	+	-	-	-	-	-	-	+5	0,51
15	Nero, Galba, Otho, Vitellius	+	+	+	-	1 AE	-	-	-	-	+1	0,10
16	Vespasian	+3 AR +1 AE	+5 AR	-	-	-	-	-	-	-	+9	0,92
17	Titus	1 AE	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0,10
	Nicht identifizierte	-	2	-	-	2 AR 4 AE	-	-	-	-	8	0,82
	Total	+ 21	+737	+162	2	31	19	1	3	5	+981	
	%	2,14	75,13	16,51	0,20	3,16	1,94	0,10	0,31	0,51		
	Total AR	+8	+ 686	+161	2	24	19	1	3	?	+904	92,15
	Total AE	+ 13	+ 49	+1	-	7	-	-	-	?	+70	7,14

Fig. 1. Tabel cu monedele descoperite în așezările din Dacia răsăriteană

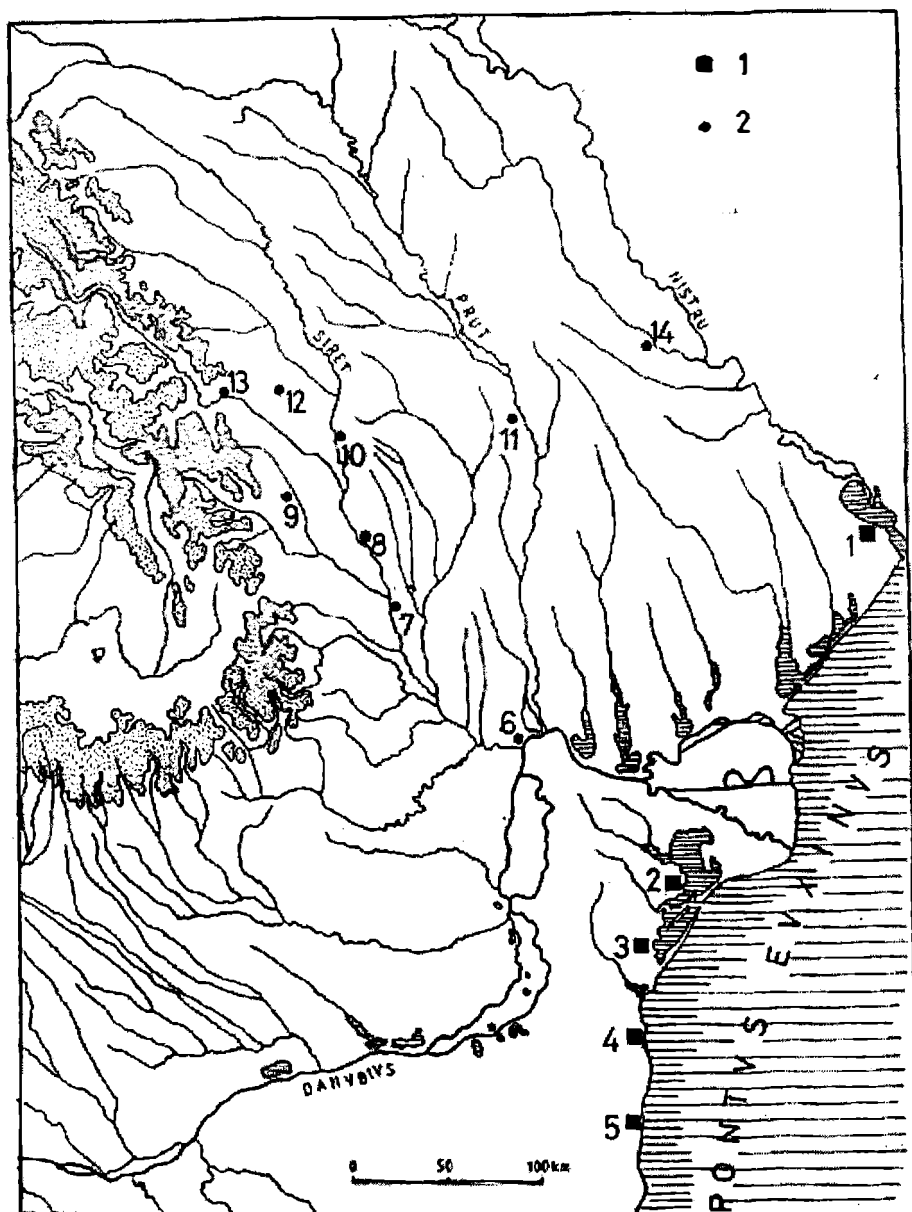

Fig. 2. Harta Daciei răsăritene cu principalele colonii grecești (1 - 5) și așezări autohtone (6-14): 1, Tyras; 2, Argamum; 3, Histria; 4, Tomis; 5, Callatis; 6, Barboși-Galați; 7, Poiana; 8, Răcătău; 9, Moinești; 10, Brad; 11, Bunești; 12, Poiana-Dulcești; 13, Bâta Doamnei-Piatra Neamț; 14, Butuceni.

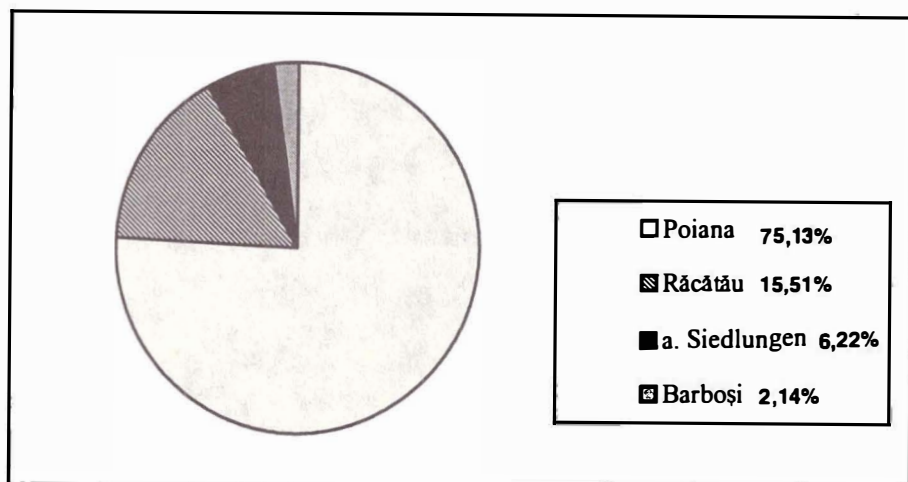

Fig.3. Reprezentare grafică a monedelor găsite în așezările Daciei răsăritene

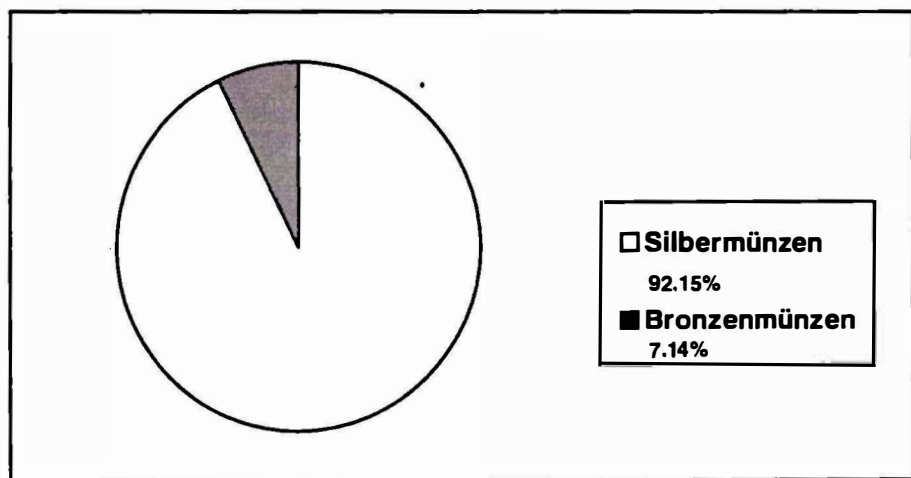

Fig. 4. Reprezentare grafică a monedelor de argint și bronz găsite în așezările Daciei răsăritene

DER GELDUMLAUF IN OSTDAKIEN UND DIE FRÜHSTÄDTISCHE ZIVILISATION

ZUSAMMENFASSUNG

Um das Altertum tiefer kennenzulernen beschäftigt sich die historische Forschung seit längerer Zeit mit dem Studium von drei grossen Themen: die Wirtschaftsentwicklungstufen, das Entstehen der Stadt und die Bildung des Staates.

Meiner Meinung nach ist ein grober methodologischer Fehler, wenn man die gegenwärtigen Erfahrungen und Auffassungen in die Geschichte des Altertums versetzt. Folglich erscheinen heisse Meinungsverschiedenheiten zwischen den "Primitiven" und "Modernen".

Heiß widersprochen ist das Problem der Stadt. Allerdings ist sich die Forschung über die Eigenschaften, die das Dorf von der Stadt differenziert nicht einig.

Es scheint, dass eine Stadt von einer anderen Ortschaft durch drei Charakteristikagruppen sich unterscheiden könnte: *die formale Struktur, die soziale Komplexität und die Funktionen* - alle stehen in enger Verbindung mit dem Hinterland.

Zu allen dieser Charakteristika wurden dauerhafte Forschungen unternommen. Erstens stellte sich heraus dass sie auf einmal nicht erscheinen und sich nicht regelmäßig, linear entwickeln. Darum kann der Verwandlungsprozess einer Ortschaft in eine Stadt mehrere Zwischenphasen wie: Quasistadt und Proto-Stadt kennen.

Die historische Forschung ist seit längere Zeit um das Dasein der Stadt in dem Vorrömischen Dazien beschäftigt. Unser Studium versucht die Anfänge eines städtischen Lebens in den Einrichtungen Ostdazien zu finden. Unsere Analyse würde sich in den Grenzen der vorheraufgezählten Charakteristika, kurz aufhalten. Sie umfasst 9 Ortschaften (Siedlungen) die zwischen den Ostkarpaten und Nistru liegen: Barboși - Galați, Poiana, Răcătău, Moinești, Brad, Bunești, Poiana - Dulcești, Bâta Doamnei - Piatra Neamț und Butuceni. Es wurde die Identifizierung einiger von den aufgezählten, mit denen von Ptolemeus unter den Begriff *Dava* (- *Davae*) gleich für *Oppidum* versucht: Petrodava â Bâta Doamnei (III, 8, 4), Zargidava â Brad, Tamasidava â Răcătău und Piroboridava â Poiana oder Barboși (III, 10, 8).

Die unternommenen Forschungen betreffs der neun genannten Ortschaften zeigten, dass sie viele spezifische Eigenschaften einer Stadt haben. Alle wurden auf hohen Stellen angelegt, schwierig erreichbar und strategisch gut gelegen.

Es ist bekannt, dass die städtischen Elemente am besten anhand von archäologischen Forschungen beobachtet werden können. So kann man eine Hierarchisierung der Siedlungen unterscheiden. Um jede von den 9 erinnerten *Davae* gravitierten kleinere Siedlungen, mit ärmlichen Inventar und oft ohne Festungen. Die genannten Siedlungen wurden mit weiten Festungen und andere Einrichtungen (Terrassen) versehen, die Materialien, Transport mächtige Arbeitskraft erforderten; gleichzeitig konnten diese Arbeiten ohne Fachleute mit entsprechenden technischen Kenntnisse nicht zum besten Stand beendet werden. In Barboși, Brad und Bâta Doamnei wurden Sanktuarienspuren aufgefunden, die sogar als Ausgang dieser Entstehung der Siedlungen gelten können.

Während der archäologischen Ausgrabungen werde eine beeindruckende Qualität von Dingen mittelmeerischer Abstammung, sowohl für Luxus als auch

Konsum gefunden: Amphoren, Luxuskeramik, Gold- und Silberschmuck, Edelsteine, Elfenbeine und Bronze, Perlen, Metalltöpfe, Gewehre und sogar Haushaltsgegenstände.

Diese Erzeugnisse sind nicht gleichmäßig in den Siedlungen oder in derselben Siedlung verbreitet, das eine große Vielfaltigkeit, sowohl waage - als auch senkrechter Ebene, zeigt. Die *Davae* von Barboși, Poiana, Răcățău, Bâta Doamnei, Bunești und Brad haben die meisten fremden Handwerkserzeugnisse zum Erscheinen gestellt. Noch mehr, in den ersten 3 Siedlungen, im Vergleich zu den anderen Wurden zahlreiche bescheidenere, kleinwertige Dinge entdeckt, Dinge, die man "für den Großkonsum" nennen könnte. Das heißt, daß solche Erzeugnisse nicht zu den "Prestigedingen", die nur von einer geringen Elite gebraucht waren.

Von den 9 Siedlungen hat man fast 1 000 Münzen zum Erscheinen gebracht, die 67% von Daziens Münzen vertreten. Da aber die meisten entdeckten Münzen aus Silber sind (mehr als 85% in den 9 Siedlungen), könnte das die Existenz eines Austausches zwischen der mittelmeeischen "Marktwirtschaft" und der "prestigevollen dakischen Wirtschaft" zeigen.

Die geto-dakische Münzen, die in den Siedlungen gefunden wurden aber auch die zufällige in Schätzen erscheinen sind meistens aus Silber (92,24%). Meistens sind es Nachahmungen der Tetradrachmen von Filip II, die allmählich die originellen Darstellungen deformiert nachahmten und die Sage verloren. Man vermutet gerechtllich, denken wir, daß die wertvollen Münzen und die ohne Sage, waren besonders für religiöse und soziale Zwecke gedacht als daß sie für eine Geldwirtschaft gemeint waren. Das kann von der Existenz der Münze aus minderen Metall (Bronze oder Kupfer) bezweckt werden, diese war ein Äquivalenz zu den handwerklichen Erzeugnissen "von weiten Konsum". Solche Münzen erscheinen auch in Ostdazien, oft als Subaeraten. Sie sind aber in kleiner hohen Zahl (7,14%).

Die Analyse von Standespunkt der Münzindiz pro Jahr könnte uns zu falsche Ergebnisse führen, denn es gibt Einflüsse aleatorischer Elemente.

Wir können auch die "Verlustquote" in unsere Diskussion nehmen. In diesem Fall, haben diese drei reicheren Siedlungen (Barboși, Poiana und Răcățău) in einer Zeitspanne von 200 Jahren (1. Jh. v. Chr. - 1. Jh. n. Chr.) zwischen 92 000 000 und 46 000 Exemplare erhalten. So daß auch der Münzindiz pro Jahr höher war, er erreichte bis 46 000 000 und 230 Exemplare. In diesem Augenblick der Forschung müssen wir auch hier von einem aleatorischen Element sprechen, das das Ergebnis deformieren kann. Es geht um die Vertretung der Entdeckungen, denn die Münzen von minderen Wert leichter verloren gehen das bedeutet, daß zwischen der Entdeckungsstruktur und die wahre Struktur des Geldumlaufs grosse Unterschiede entstehen können.

Es scheint, daß in dieser Forschungslage können wir noch nicht genau sagen, ob es in Ostdazien Elemente des städtlichen Lebens gegeben haben. Wir versuchen eine Klarifizierung zu erhalten, indem wir die Charakteristika analysieren werden, die die Konsumstadt, die Erzeugerstadt und Händlerstadt nach Max Weber Bestimmungen, unterscheidet. Eigentlich, in unserem Fall können wir sagen, daß es typische Elemente des Konsumzentrums existieren. Die grosse Anzahl der Dinge von mittelmeeischer Herkunft, nicht alle für Luxus, beweisen die Existenz einer Elite aber auch den Zutritt zu diesen Erzeugnissen auch anderer minderer Sozialgruppen. Wir können beschließen, daß einige *Davae* aus Ostdazien (Barboși, Poiana und Răcățău) Charakteristika der Protostädte besaßen, die anderen *Oppida* des gemäßigten Europa ähnelten.

Noch mehr sogar, die großen Bodeneinrichtungen der prächtige Sanktuarenbau (aus Stein) und der Bau einiger Wohnungen, so wie auch die Luxusdinge, beweisen die

Existenz einiger Herrscherverhältnisse, in denen der "königliche - Ritual (Brauch)" sehr aktiver Faktor war. In diesem Raum waren Anfangs die mittelmeeischen Erzeugnisse, einschließlich die Münzen, von außerwirtschaftlicher Herkunft. Die Entdeckungen zeigen, daß diese Stufe wenigstens in den drei grossen genannten *Davae* überschritten wurden. Wir könnten uns sogar fragen, ob es nicht vielleicht ein Handel von "adligen" Typ und charakteristische Elemente eines Segmentarstaates gegeben haben.

ABBILDUNGEN

Abb.1. (Tabelle) Die gefundene Münzen aus ostdakischen Siedlungen.

Abb.2. (Karte) Griechische Kolonien (1-5) und die ostdakischen Siedlungen (6-14): 1, Tyras; 2, Argamum; 3, Histria; 4, Tomis; 5, Callatis; 6, Barboși - Galati; 7, Poiana; 8, Răcătău; 9, Moinești; 10, Brad; 11, Bunești; 12, Poiana - Dulcești; 13, Bâta Doamnei - Piatra Neamț; 14, Butuceni.

Abb.3. Graphische Darstellung der Münzen aus den ostdakischen Siedlungen.

Abb.4. Graphische Darstellung der Silber- und Bronzemünzen aus den ostdakischen Siedlungen.